

Innst. 426 S

(2016–2017)

Innstilling til Stortinget fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen

Meld. St. 25 (2016–2017)

Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om Humaniora i Norge

Til Stortinget

Sammendrag

Prioriteringene og tiltakene som regjeringen legger frem for humanistisk forskning og utdanning i denne meldingen, er i tråd med de langsiktige prioriteringene i Meld. St. 7 (2014–2015) Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024 og målene i Meld. St. 16 (2016–2017) Kultur for kvalitet i høyere utdanning. Langtidsplanen, fremlagt høsten 2014, inneholder både generelle prioriteringer for kvalitet og mer tematiske prioriteringer for å møte vår tids store utfordringer. Dette er også tilnærmingen i meldingen, der regjeringen først drøfter generelle rammer for å heve kvaliteten på humanistisk forskning og utdanning, og deretter behov for humaniora på tematiske områder.

Regjeringen vil stimulere til ytterligere kvalitetsutvikling av humaniora i Norge og mener det må stilles tydeligere forventninger til humaniora både når det gjelder forskningens samfunnsrelevans, dens faginterne relevans og utdanningenes arbeidslivsrelevans. Universitetene og høyskolene har, og må ha, faglig frihet. Med friheten følger ansvar for å identifisere samfunnets behov og respondere på dem, i dette tilfellet for humanistisk kunnskap og kompetanse på presserende tematiske områder og i lærerutdanning og skole. Det politiske ansvaret for universiteter og høyskoler innebærer at styringen må balansere behovet for autonomi og faglig frihet mot samfunnets behov for relevant kunnskap og ferdigheter.

I virkemiddelapparatet må det tas tilstrekkelig hensyn til forskjellige humanistiske fags egenart. Tematiske og utfordringsdrevne forskningsprogrammer må utformes slik at de er reelt åpne for humanistiske forskningsprosjekter, historiske perspektiver og kvalitative metoder. Humaniora må være synlig i programplaner som selvstendig bidragsyter og ikke hovedsakelig som hjelpedisiplin. I store forsknings- og innovasjonsprogrammer som i dag er dominert av andre fagområder, er det viktig at fagpanelene blir bredt sammensatt, med tilstrekkelig kompetanse til å vurdere også humanistiske bidrag eller tverrfaglige bidrag der humaniora inngår som en viktig del. Virkemidler som er rettet mot å stimulere forskning av høy kvalitet, må være fleksible nok til å gi rom for arbeidsformer som er hensiktsmessige i humanistiske fag.

Universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter

Regjeringen viser til at det meste av humanistisk forskning og utdanning i Norge skjer ved universitetene og høyskolene, og setter i meldingen søkelys på kvalitet og resultater. Frafallet i de humanistiske studiene er tilsynelatende høyt. Men det må utvikles et bedre statistikkgrunnlag. Doktorgradskandidater i humanistiske fag har høy gjennomsnittsalder, og det er ønskelig å få den ned. Det er også ønskelig å redusere frafallet ytterligere på dette nivået. Det bør utvikles bedre tilbud til de mest motiverte studentene. Det er behov for å sikre små og utsatte fag gjennom arbeidsdeling på nasjonalt eller nordisk nivå eller gjennom mekanismer for særfinansiering. Institusjonenes arbeid for å lykkes bedre i ERC må videreføres. Virkemidlene for å fremme høy kvalitet i forskning må være fleksible nok til å gi rom for arbeidsformer som også passer for humanistiske fag.

Forskningsinstituttene står bare for en liten andel av forskningen innenfor humaniora. I forbindelse med de pågående evalueringene av forskningsinstituttene og den planlagte sluttevalueringen vil det være naturlig med en samlet vurdering av instituttenes rolle i forsknings- og innovasjonssystemet, herunder et særlig blikk på den humanistiske forskningens plass i instituttsektoren.

Regjeringen forventer at universitetene og høyskolene fortsetter arbeidet med å heve kvaliteten og øke gjennomføringsgraden i de humanistiske studiene, særlig på bachelornivå og ph.d.-nivå. Videre forventes at institusjonene utvikler en kultur for å gjenkjenne og ivareta talent så tidlig og så godt som mulig. Institusjonene må utvikle forutsigbare karriereveier og tilbyr beslutningsstøtte til kandidatene når de skal velge videre karriere i eller utenfor akademien. Endelig forventes at universitetene og høyskolene vurderer behovet for institusjonelle initiativer som kan styrke anvendbarheten av humanistisk forskning i et kommersielt marked.

Regjeringen vil fremme forslag om endring i lov om universiteter og høyskoler slik at institusjonene selv kan fastsette utfyllende spesielle opptakskrav. Regjeringen vil videre stimulere til utvikling av tilbud for de mest talentfulle og motiverte studentene, herunder bruk av talentprogrammer eller forskerlinjer i flere fag. I samarbeid med universitetene og høyskolene vil regjeringen ta initiativ til å kartlegge hva som er det reelle frafallet innenfor humaniorastudier på bachelornivå, og hva som kan forklares med registreringsproblemer. Det skal etableres et rektormøte i forbindelse med innføringen av utviklingsavtaler. Universitetene og høyskolene vil bli invitert til et møte om oppfølgingen av meldingen høsten 2017, om bl.a. sikring av små og utsatte fag og humanioras forhold til skolen. Hensiktsmessige mekanismer for særfinansiering av utsatte studietilbud og fagområder skal utredes.

Regjeringen vil følge opp spørsmålet om koordinering og arbeidsdeling på nordisk nivå under norsk formannskap i Nordisk ministerråd i 2017. Humanioraevalueringen vil bli fulgt opp gjennom dialog med institusjonene. Norges forskningsråd vil bli bedt om å samarbeide tettere med humanistiske fagorganer om hvordan virkemidler for å stimulere fagintern forskningskvalitet kan utformes for å samvirke godt med institusjonenes eget kvalitetshevingsarbeid. Rammen for Holbergprisen skal økes til samme nivå som Abelprisen.

Regjeringen vil foreta en samlet vurdering av instituttsektorens rolle i forsknings- og innovasjonssystemet og av om sektoren er godt tilpasset fremtidige behov, når alle områdene er ferdig evaluert. I vurderingen skal den humanistiske forskningens plass i instituttsektoren ses på spesielt.

Arkiver, biblioteker, museer, kulturminneforvaltning og kunstinstitusjoner

Regjeringen viser til at arkiver, biblioteker og museer samt kulturminneforvaltningen forvalter uvurderlig kildemateriale for humanistisk forskning.

Tettere samarbeid mellom kulturarvs- og kunstinstitusjonene og universitetene og høyskolene er ønskelig. Forskningsaktiviteten ved arkiver, biblioteker og museer har økt de siste årene, og godkjente publiseringskanaler for fagfelleverdert forskning er kommet på plass. Åpenhet om, og tilgang til, forskningsresultater og annen relevant faglig aktivitet er ønskelig.

Arkiver, biblioteker, museer, kulturminneforvaltning og kunstinstitusjoner forventes å fortsette sitt positive kvalitetshevingsarbeid.

Regjeringen vil vurdere tiltak for å stimulere til mer forskningssamarbeid mellom universiteter og høyskoler og forskere ved arkiv, biblioteker og museer. Vurderes skal også behovet for forskningsmidler som er tilpasset de sistnevnte institusjonenes egenart og kapasitet som forskningsinstitusjoner. Regjeringen vil legge til rette for at forskning og andre relevante aktiviteter utført ved arkiver, biblioteker og museer kan registreres i forskningsinformasjonssystemet CRISTin.

Publiseringsmønstre i humaniora

Regjeringen har som mål at resultater av norsk forskning skal være åpent tilgjengelige, og vil at Norge skal være et forsiktig foregangsland på dette området. Det er viktig at kravet om åpen publisering ikke undergraver publisering på norsk i en overgangsfase der små språk er sårbare. På sikt er det ønskelig med en kultur der kostnadene ved åpen publisering inngår i budsjettene for forskningsaktivitet like naturlig som kostnader til annen nødvendig virksomhet.

Regjeringen forventer at den faglige ledelsen ved institusjonene tar tilstrekkelig ansvar for at bøker som rapporteres inn til Norsk vitenskapsindeks, ikke blir rapportert inn på bakgrunn av ytre kriterier som tittel, forord, baksidetekst o.l., men av faglige vurderinger av hvorvidt publikasjonen gir ny innsikt i en form som gjør resultatene etterprøvbare og anvendelige i ny forskning. Det er også en forventning at institusjonene opptrer kostnadsbevisst i sine innkjøp av publiseringstjenester. CERES (tidligere CRISTin) bør få et tydelig mandat fra institusjonene om å forhandle med utgiverne i dialog med dem. Tidsskriftseierne bør nøye vurdere sitt støttebehov når det gjelder kvalitetssikring og publiseringstjenester, og velge forlag eller publiseringsplattformer som tilbyr tjenester av god kvalitet til riktig pris.

Regjeringen vil bidra til at allmennheten får åpen tilgang til norske humanistiske og samfunnsvitens-

pelige tidsskrifter av høy kvalitet ved å støtte utprøvingen av en nasjonal konsortiemodell for innkjøp av slike tidsskrifter i en overgangs- og etableringsfase fra 2017 til 2020. Før støtten eventuelt videreføres, bør ordningen vurderes på egnet måte.

Språk

Regjeringen ønsker å styrke befolkningens kunnskaper både i norsk og i engelsk og andre fremmedspråk. Samtidig vil regjeringen følge situasjonen for norsk fagspråk i lys av faren for domenetap til engelsk. Kunnskap i samisk språk er av sentral betydning for utvikling av det samiske samfunnet. Fremmedspråkene har hatt en positiv utvikling i skolen, selv om det er regionale variasjoner. Derimot er rekrutteringen til tradisjonelle fremmedspråk som fransk og tysk svak ved universiteter og høyskoler, med unntak av årskurs. Dette kan på sikt forverre en situasjon med mangel på fremmedspråklærere i skolen, særlig i Nord-Norge. Det er viktig å trekke inn arbeids- og næringslivet i arbeidet med fremmedspråk på alle nivåer i utdanningssystemet, både i forbindelse med rekruttering og tiltak for å synliggjøre relevansen av språkkunnskaper. Språk som japansk og kinesisk kan bli viktige i fremtiden.

Regjeringen forventer derfor at universitetene og høyskolene intensiverer arbeidet med rekruttering til studier i fremmedspråk som fransk og tysk, og at de samarbeider nært med arbeids- og næringsliv om rekruttering og bevisstgjøring om studienes relevans.

Regjeringen vil opprettholde den utvidede utvekslingsordningen for skoleklasser i videregående skole og utvide eksisterende ordning med tilrettelagt ingeniør- og økonomiutdanning i Frankrike og Tyskland. Lærere skal få mulighet til å videreutdanne seg i spansk, fransk og tysk som en del av fagtilbudet i videreutdanningsstrategien «Kompetanse for kvalitet».

Regjeringen vil vurdere tiltak for å sikre tilstrekkelig tilgang på fremmedspråklærere som del av en satsing på å rekruttere lærere til Nord-Norge, samt vurdere tiltak for å sikre utdanningstilbud i fremmedspråk i Nord-Norge. Regjeringen vil også bruke utviklingsavtalene for universiteter og høyskoler som verktøy for å sikre utsatte språkfag gjennom samarbeid og arbeidsdeling på nasjonalt eller nordisk nivå. Regjeringen vil be Universitets- og høgskolerådet om et samlet, begrunnet og prioritert forslag til språkfag der bachelorgraden bør utvides til fire år, og i dialog med universitetene og høyskolene medvirke til tiltak som kan bidra til å styrke rekrutteringen til fremmedspråkstudier og kandidatenes muligheter i arbeidsmarkedet.

Program for samisk forskning i Norges forskningsråd skal videreføres. Det samme gjelder læremiddelstøtten til høyere utdanning.

Humaniora og samfunnsutfordringene

Mange av vår tids store samfunnsutfordringer, som for eksempel flyktningkrisen og klima- og miljøendringene, har sitt utspring i menneskelige handlinger og aktivitet. Mye av kjernen i humaniora handler om å forstå, analysere og fortolke den menneskeskapte kulturen i fortid, nåtid og fremtid: måten vi setter spor etter oss på, måten vi kommuniserer og samhandler på, måten vi tenker og skaper på, og konsekvenser av det vi gjør eller unnlater å gjøre. Humanistiske fagmiljøer forsker og underviser i dagsaktuelle temaer, og vår problemforståelse og problemløsning vil samlet sett bli bedre dersom humanister i større grad bidrar til kunnskapsutvikling og utdanning for å møte de store samfunnsutfordringene.

Regjeringen forventer at Norges forskningsråd videreutvikler relevante virkemidler i samråd med humanistiske fagmiljøer, og at humanister deltar i idélaboratorier, arbeidsgrupper og programstyrer som utvikler virkemidler i Forskningsrådet. Humanistiske fagmiljøer forventes videre å være aktive i utformingen av programsatsinger i EUs rammeprogrammer.

Regjeringen vil tydeliggjøre humanioras rolle som selvstendig kunnskapsleverandør innenfor de prioriterte områdene i langtidsplanen for forskning og høyere utdanning ved den kommende revisjonen av planen. Regjeringen vil be universiteter og høyskoler og Norges forskningsråd legge til rette for mer utfordringsdrevet humanistisk forskning og utdanning med vekt på områdene integrering, migrasjon og konflikter; de store teknologiskiftene; og klima, miljø og bærekraft.

Norges forskningsråd vil bli bedt om å trappe opp arbeidet med å mobilisere humanistiske fagmiljøer til utfordringsdrevet og handlingsrettet forskning, og om å utforme utlysninger innenfor de brede forskningsprogrammene slik at humanistiske forskere kan bidra ut fra sine fags styrker.

Regjeringen vil arbeide for å gi humaniora en større plass i EUs niende rammeprogram for forskning og innovasjon, som vil ta over for Horisont 2020 i år 2021.

Regjeringen vil også videreføre kurstilbud i andrespråkspedagogikk i kommuner der det er behov, og vurdere tiltak for å sikre tilgang på kvalifiserte tolker i alle deler av landet.

Humanister i arbeidslivet

Institusjoner som tilbyr humanistiske studier, må ta hovedansvaret for å undersøke og synliggjøre arbeidslivsrelevansen av sine studietilbud. Arbeidslivsrelevans er definert som et av aspektene ved studiekvaliteten som NOKUT skal sikre at institusjonene har systemer for. Ikke minst må kandidatene få

god informasjon om arbeidslivsrelevans og arbeidsmarked.

Når næringslivet preges av globalisering, omstilling og økende kompleksitet, kan mye tyde på at humanistisk kunnskap og kompetanse representerer en underutnyttet ressurs. Regjeringen forventer derfor at universitetene og høyskolene arbeider systematisk for å vurdere hvordan porteføljen av humanistiske studieprogrammer samsvarer med behovene i arbeidslivet og kandidatenes karrieremuligheter. Det må gis nøktern og faktabasert informasjon til studiesøkere om hvilke karrieremuligheter studieprogrammene erfaringsmessig gir. Det forventes at universitetene og høyskolene som ledd i de ordinære studieløpene legger til rette for refleksjon over hvordan humanistisk kompetanse kan anvendes på ulike arenaer, og at de i høyere grad enn i dag tilbyr praksisopphold og muligheter til å skrive oppgaver i samarbeid med virksomheter i arbeidslivet. Regjeringen forventer at sivile og militære universiteter og høyskoler styrker samarbeidet om forskning og utdanning innenfor humanistiske fagområder på tvers av sektorgrensene, og at universitetene og høyskolene bidrar til at alle studenter får tilgang til karriereveiledning som et ledd i de regulære studieløpene.

Regjeringen vil styrke kunnskapsgrunnlaget for kvalitetsarbeid gjennom evalueringer som også omfatter spørsmålet om arbeidslivsrelevans. Det skal utvikles en portal for høyere utdanning med indikatorer på studieprogramnivå med data fra flere ulike kilder, herunder indikatorer for arbeidslivsrelevans. Regjeringen vil iverksette forskning som kan belyse faktisk bruk av og fremtidig behov for humanistisk kompetanse i norsk arbeidsliv utenfor utdannings- og forskningssektoren.

Regjeringen vil vurdere videreføring av ordningen med Råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA) på bakgrunn av den kommende evalueringen, og i den forbindelse særlig se hen til humanioras behov for bedre kobling til arbeidslivet. Regjeringen vil videre vurdere tiltak for økt næringslivsrelevans i humanistiske studier i forbindelse med utviklingen av en nasjonal konkurransearena for utdanningskvalitet.

Norges forskningsråd vil, i samarbeid med Innovasjon Norge, bli bedt om å utrede virkemidler for å stimulere til økt anvendelse av humanistisk kompetanse i næringslivet.

Humaniora og skolen

Gjensidige faglige forbindelser mellom humaniora og skolen bør utnyttes best mulig for å styrke kvaliteten begge steder. De impliserte fagmiljøene må selv finne frem til egnede samarbeidsformer. Institusjonene kan selv ta ansvar for situasjonen og etablere egnede formater for tverrfaglig samarbeid, også rettet mot skolesektoren. Et eksempel på at dette al-

lerede forekommer, er de integrerte lektorprogrammene, som på mange måter har vært en vellykket nyskaping, ikke minst ved å utdanne mange gode lærere med humanistiske fag. Andre eksempler er prosjektene med universitetsskoler ved UiO, UiT og NTNU og de ulike løsningene for delte stillinger mellom universiteter og høyskoler på den ene siden og skoler på den andre. Biblioteker og museer er også viktige arenaer for formidling av humanistisk kunnskap til skoleelever.

Regjeringen forventer at ledelsen ved universitetene og høyskolene legger til rette for at humanioramiljøene deltar mer aktivt i utviklingen av norsk skole, blant annet gjennom læreplanarbeid og utvikling av læremidler, og sikrer at lærerutdanningene ledes og organiseres slik at også relevante disiplin-faglige miljøer blir involvert. De humanistiske fagmiljøene ved institusjonene forventes å prioritere deltakelse i lærerutdanning, læreplanarbeid og utvikling av læremidler.

Regjeringen vil vurdere institusjonelle virkemidler for å bygge bro mellom de humanistiske fagene og skolen i lys av omorganiseringen av de nasjonale sentrene. Humanioras forhold til skolen vil komme på dagsordenen for det planlagte møtet med universitetene og høyskolene høsten 2017. Fagene skal fornyes av personer med høy faglig og fagdidaktisk kompetanse og erfaring. Dette inkluderer også humaniorafagene.

Regjeringen vil fremskaffe et bedre kunnskapsgrunnlag om kvaliteten på og produksjonen av læremidler og læringsressurser til norsk skole. Ut fra erfaringene fra pilotprosjektet med kvalitetskriterier i matematikk vil utvikling av en lignende ordning for humaniorafagene bli vurdert. Det vil også bli vurdert ytterligere tiltak for å styrke kvaliteten på læremidler i humaniorafagene.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Regjeringen mener at befolkningens kompetansenivå er avgjørende for økonomisk vekst og produktivitet. God kvalitet i humanistisk forskning og utdanning er viktig for at Norge skal kunne håndtere samfunnsutfordringene vi står overfor på en god måte.

Universiteter og høyskoler skal innenfor den nasjonale målstrukturen og regjeringens forventninger og prioriteringer fastsette egne virksomhetsmål tilpasset institusjonens egenart og profil og utvikle egne strategier og planer for å nå målene. Prioriteringene i meldingen kan tilsi at institusjonene bør vurdere sine strategier for humanistisk forskning og utdanning og for tverrfaglige satsinger der humanistiske fagmiljøer forventes å bidra. Dette kan innebære at de i større grad søker om forskningsmidler fra store, tematiske programmer i Norges forskningsråd og

i Horisont 2020 og for øvrig omprioritere midler innenfor rammen av sine bevilgninger.

Forventningene og tiltakene i meldingen tilsier videre at Norges forskningsråd må vurdere hvorvidt støtteformer og evalueringspraksis innenfor tematiske og handlingsrettede forskningsprogrammer og andre virkemidler er tilstrekkelig tilpasset humanioras særtrekk. Forskningsrådet vil trappe opp arbeidet med å mobilisere humanistiske fagmiljøer også til utfordringsdrevet og handlingsrettet forskning. Utlysninger innenfor de brede forskningsprogrammene må utformes slik at humanistiske forskere kan bidra ut fra sine fags styrker.

For å få til en hensiktsmessig arbeidsdeling mellom universiteter og høyskoler når det gjelder små og utsatte fag i humaniora, er det nødvendig med klarere forpliktelser på institusjonsnivå. Som varslet i Meld. St. 16 (2016–2017) vil regjeringen bruke utviklingsavtaler mellom Kunnskapsdepartementet og universiteter og høyskoler for å bidra til bedre arbeidsdeling i universitets- og høyskolesektoren. Avtalene forhandles enkeltvis med hver institusjon. Universitetet eller høyskolen kan ikke pålegges å gi bestemte tilbud, men departementet kan se behov på tvers og komme med forslag.

Regjeringen mener at avtalene får større effekt når det knyttes økonomiske virkemidler til dem, og tar sikte på å legge frem forslag til dette i Prop. 1 S (2017–2018) for Kunnskapsdepartementet. Nasjonal koordinering av tilbudet av små og utsatte fag vil kreve at institusjonene samarbeider om å komme frem til hvilke fag som bør opprettholdes på nasjonalt, eventuelt nordisk, nivå, og hvor.

Det følger av meldingen at det må legges til rette hos CERES og i arkiver, biblioteker og museer for at de nevnte institusjonene kan registrere forskning og andre relevante aktiviteter i forskningsinformasjonssystemet CRISTin. CERES må sørge for at alle universiteter og høyskoler inviteres inn i det nasjonale konsortiet for innkjøp av åpne humanistiske og samfunnsvitenskapelige tidsskrifter i prøveperioden 2017–2020. Aktuelle tidsskriftseiere må gjøres kjent med prøveordningen og inviteres til å melde sin interesse når publiseringskomiteen skal foreta en kvalitetsvurdering av hvilke tidsskrifter den vil anbefale som støtteverdige.

Regjeringen vil komme tilbake til tiltak med budsjettmessige konsekvenser i de årlige budsjettene.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Christian Tynning Bjørnø, lederen Trond Giske, Martin Henriksen, Tone Merete Sønsterud og Marianne Aasen, fra Høyre, Henrik Asheim,

Norunn Tveiten Benestad, Kent Gudmundsen og Kristin Vinje, fra Fremskrittspartiet, Lill Harriet Sandaune og Bente Thorsen, fra Kristelig Folkeparti, Anders Tyvand, fra Senterpartiet, Anne Tingelstad Wøien, fra Venstre, Iselin Nybø, og fra Sosialistisk Venstreparti, Audun Lysbakken, viser til meldingen.

Kapittel 1: Humanioras muligheter

Komiteen viser til at stortingsmeldingen er det første politiske dokumentet som gir en helhetlig gjennomgang av humaniorafeltet i Norge. Hensikten er å tilrettelegge for at potensialet i de humanistiske fagene kan utløses bedre i samfunns- og arbeidslivet og i skolen. Komiteen merker seg at meldingen beskriver virkeligheten og utfordringene for humaniorafeltet på en god måte, og at humanistene sitter med kunnskap og ferdigheter som brukes for lite i arbeidet med å håndtere store samfunnsutfordringer. I meldingen trekker regjeringen frem de klimatiske, demografiske og teknologiske endringene vi møter, som områder der behovene for mer og bedre humanistisk kunnskap og kompetanse er betydelige, og problematiserer hvordan humaniorafagene kan bidra til å møte disse utfordringene. Et viktig grep i meldingen er å tilrettelegge for at humaniora bidrar sterkere i de store forskningsprogrammene, samtidig som meldingen tar på alvor at de humanistiske fagene er mest relevante når de vurderes på sine egne premisser. Andre viktige målsettinger i meldingen er styrket akademisk kvalitet i den humanistiske forskningen, bedre muligheter for humanistiske kandidater på arbeidsmarkedet og en bedre kobling mellom akademisk humaniora og skolen.

Komiteen viser til at denne meldingen må sees i sammenheng med andre stortingsmeldinger fra Kunnskapsdepartementet om høyere utdanning og forskning i denne stortingsperioden, som langtidsplanen for forskning og høyere utdanning, strukturmeldingen og kvalitetsmeldingen.

Komiteen viser til at det meste av humanistisk forskning foregår på universiteter og høyskoler, samt at det utføres viktig humanistisk forskning i arkiver, biblioteker, museer, kunstinstitusjoner og kulturminneforvaltning. I meldingen redegjør Kunnskapsdepartementet for sine klare forventninger til universiteter og høyskoler og Norges forskningsråd for å styrke de humanistiske fagenes stilling. Samtidig understrekes det i meldingen at virkemiddelapparatet må ta tilstrekkelig hensyn til forskjellige humanistiske fags egenart. Komiteen støtter dette.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk

Venstreparti mener meldingen gir en god analyse, men preges av få konkrete virkemidler på de utfordringer humaniorafagene står i.

Disse medlemmer er bekymret for at den nye finansieringsordningen for universiteter og høyskoler kan slå uheldig ut for flere av fagene innen humaniora. Dette skyldes at fullførte bachelor- og mastergrader belønnes, men ikke studiepoengene slik det var tidligere, og dette kan gå ut over mindre fag som språkfagene. Disse medlemmer ber departementet følge utviklingen nøye i fall omleggingen har en slik utilsiktet effekt.

Kapittel 2: Infrastruktur

Komiteen viser til gjennomgangen av innsatsfaktorer for humanistisk forskning og utdanning. Den viser at humanistisk forskning stod for seks prosent av utgiftene til forskning og utviklingsarbeid i Norge i 2015. 80 prosent av humanistisk forskning i Norge utføres ved universiteter og høyskoler. Komiteen vil derfor understreke at virkemidler for å styrke humanistisk forskning må utvikles i tett dialog med universiteter og høyskoler, samt at departementene, i tråd med det som skisseres i meldingen, må uttrykke klare forventninger til institusjonenes eget arbeid med å videreutvikle norsk humaniora.

Komiteen viser til at digitaliseringen gir nye muligheter innenfor humanistisk forskning og utdanning, og at vi ser en økende bruk av digitale verktøy og teknologi. Komiteen mener dette er svært positivt.

Kapittel 3: Humaniora ved universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter

Komiteen viser til at universitetene og høyskolene har en nøkkelrolle innen humanistisk forskning i Norge. Komiteen viser til at Norges forskningsråd er i gang med en evaluering av humaniora i Norge som vil foreligge i juni 2017. Komiteen ser frem til denne evalueringen.

Komiteen viser til at det ikke er mange handlingsrettede programmer i regi av Norges forskningsråd som retter seg mot humanistisk forskning. Dette kan forklare den marginale posisjonen humanistisk forskning ser ut til å ha i instituttsektoren. Komiteen vil påpeke at et større innslag av humanistisk forskning i instituttsektoren vil kunne bidra til økt faglig utvikling og økt samfunnsrelevans for humaniora.

Komiteen viser for øvrig til forventningene og tiltakene i dette kapitlet av meldingen.

Kapittel 4: Humaniora i arkiver, biblioteker, museer, kulturminneforvaltning og kunstinstitusjoner

Komiteen vil understreke den sentrale posisjonen arkiver, biblioteker og museer har for humanistisk forskning og for formidling av denne. Dette er institusjoner som skal gi befolkningen tilgang på kunnskap, informasjon og dokumentasjon, samt mulighet for deltagelse i arrangementer og utstillinger, for å nevne noen eksempler. Komiteen viser til at det foregår betydelig forsknings- og utdanningsvirksomhet ved slike institusjoner, og slutter seg til at det legges til rette for at denne aktiviteten synliggjøres gjennom forskningsinformasjonssystemet CRISTin. Komiteen vil understreke at et tett samspill mellom universiteter og høyskoler og arkiver, biblioteker og museer er avgjørende for å fremme forskningskvaliteten begge steder og for å fremme formidling og tilgjengeliggjøring av kunnskap.

Komiteen viser til det betydelige arbeidet som er gjort for digitalisering av ulike arkiver, biblioteker, museer og kunstsamlinger. Digitalisering gir nye muligheter og gjør informasjonen tilgjengelig for et bredere publikum og flere forskere.

Komiteen viser for øvrig til forventningene og tiltakene i dette kapitlet av meldingen.

Kapittel 5: Publiseringens mønstre i humaniora

Komiteen viser til meldingens gjennomgang av publiseringens mønstre i humaniora i Norge og merker seg innspillene til meldingen som påpeker særegne publiseringens mønstre ved humanistisk forskning. Komiteen viser også til departementets drøfting av spørsmålet om en formidlingsindikator og til innføringen av en bidrags- og oppdragsindikator i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler.

Komiteen viser til regjeringens mål om at resultatene av norsk forskning skal være åpent tilgjengelige, noe komiteen har støttet i forbindelse med tidligere stortingsmeldinger.

Komiteen viser til at nasjonale vitenskapelige tidsskrifter innenfor humaniora og samfunnsvitenskap spiller en viktig rolle som publiseringskanaler og som faglige fora for norske forskningsmiljøer. En betydelig andel av den totale artikkelpubliseringen innenfor de to fagfeltene skjer i norske tidsskrifter.

Komiteen viser også til anbefalingene fra ekspertgruppen som utredet et forslag til nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater. Komiteen merker seg at Kunnskapsdepartementet i meldingen varsler at det vil følge opp anbefalingen om å etablere en nasjonal konsortiemodell for innkjøp av åpne, norske humanistiske og samfunnsvitenskapelige tidsskrifter av høy kvalitet i en overgangsfase fra 2017 til 2020, og at ordningen deretter vil vurderes på egnet måte. Komiteen støtter dette.

Videre imøteser komiteen departementets oppfølging av de øvrige anbefalingene, som er varslet sommeren 2017.

Komiteen viser for øvrig til forventningene og tiltakene i dette kapitlet av meldingen.

Kapittel 6: Språk

Komiteen viser til meldingens omtale av språkets betydning for enkeltmennesker og samfunn. Målet for norsk språkpolitikk er å sikre at norsk språk er samfunnsbærende. Men det er også av stor betydning for det norske samfunnet at innbyggerne har gode ferdigheter i fremmedspråk. Komiteen har merket seg at i arbeidet med meldingen har universitets- og høyskolesektoren etterlyst en nasjonal fremmedspråksatsing etter modell av realfagssatsingen. Det er spesielt to utfordringer som peker seg ut: regionale forskjeller og svak søkning til bachelor- og masterstudiene i fremmedspråk. Komiteen deler departementets vurdering av at det er myndighetenes ansvar å bidra til å utjevne de regionale forskjellene, og at institusjonene selv må adressere utfordringene med svake søkertall.

Komiteen viser til at departementet i meldingen ikke foreslår en nasjonal fremmedspråksatsing, men i stedet foreslår en rekke tiltak for å styrke språkfagene, i tillegg til noen tydelige forventninger til institusjonene. Komiteen støtter dette. Komiteen vil fremheve forslaget om å gi lærere mulighet til å videreutdanne seg i spansk, fransk og tysk som en del av fagtilbudet i videreutdanningsstrategien «Kompetanse for kvalitet» og forslaget om å utvide eksisterende ordning med tilrettelagt ingeniør- og økonomiutdanning i Frankrike og Tyskland.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, støtter forslaget om å utvide bachelor-graden til fire år for språk det er tidkrevende å lære, men vil understreke at det bør følge tilstrekkelig finansiering med dette, da det er kostnadskrevenende studier per studieplass.

Flertallet vil peke på at det særlig i språkfag som nordisk, tysk, fransk, spansk og engelsk er svært viktig å utdanne nok kandidater, da det er stort behov for flere med denne fagbakgrunnen i skolen. Da må det også være nok praksisplasser, noe som er krevende i dag. Særlig er dette vanskelig i den videregående skolen.

Kapittel 7: Humaniora og samfunnsutfordringene

Komiteen viser til at humaniora kan tilføre historiske perspektiver og refleksjoner knyttet til etikk, språk og kommunikasjon til arbeidet med

dagsaktuelle problemstillinger. For å møte vår tids store samfunnsutfordringer må vi legge en tverrfaglig tilnærming til grunn, og humaniora vil derfor spille en viktig rolle i arbeidet. Komiteen viser til drøftingen i meldingen av hvilken rolle og betydning humanistisk forskning kan ha i arbeidet med store samfunnsutfordringer som klimaendringer, nye teknologier, konfliktløsning, integrering og migrasjon.

Komiteen viser til omtalen av de store teknologiskiftene vi står overfor, hvilken betydning disse kan få for omstilling og for arbeidslivet, og hvilke samfunnsendringer de kan skape. Komiteen vil igjen understreke betydningen humanistisk forskning har for å sette diskusjoner om teknologi og teknologiskifter inn i en bredere sammenheng og belyse både utfordringer og muligheter vi står overfor.

Komiteen viser til at 80 prosent av humanistisk forskning i Norge utføres ved universiteter og høyskoler, og at institusjonenes faglige frihet innebærer et ansvar for å sette seg inn i samfunnets behov og respondere på dem. Komiteen forventer at departementene uttrykker klare forventninger til disse institusjonene om at de legger til rette for mer utfordringsdrevet humanistisk forskning og utdanning.

Komiteen har inntrykk av at forskning og forskning nyter stor tillit i både Stortinget, media og befolkningen for øvrig i Norge. Komiteen vil påpeke at forskning spiller en viktig rolle ved at den har samfunnsmessige konsekvenser, for eksempel ved å levere premisser for politiske beslutninger. Forskningen er avhengig av samfunnets tillit. Komiteen vil vise til at akademisk autoritet og status avhenger av at vi anser dem som uavhengige. Styling eller forsøk på styling fra statens eller arbeidsgivers/oppdragsgivers side overfor forskerne, i form av press og manipulering, er i denne sammenheng alvorlige trusler mot akademias troverdighet. Komiteen vil derfor understreke viktigheten av åpenhet og kritisk tenkning på alle områder. Åpenhet om finansiering, arbeidsmiljø og oppdragsgivere er av stor betydning for akademisk og forskers troverdighet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener at en forskningsbasert utdanning også skal innebære at alle studenter må få en innføring i vitenskapelig forskningsmetode, grunnleggende vitenskapsteori, forskningsetikk og akademisk drøfting, og at dette er noe av det viktigste humaniorafagene kan bidra med inn i andre utdanninger. Evnen til kritisk tenkning, innsikt i vitenskapsteori, respekt og innsikt i andre fag og evnen til å jobbe tverrfaglig er om mulig viktigere enn noensinne. Flertallet mener dette er så viktig at det bør være egne emner, og at institusjone-

ne ikke skal tenke at dette blir ivarettatt i de enkelte fagene. Målet om studentaktiv forskning forsterker også behovet for at alle studenter tidlig utvikler evne til kritisk refleksjon og kildekritikk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan man i alle høyere utdanninger kan organisere egne emner som inneholder kritisk tenkning, innsikt i vitenskapsteori, kildekritikk og tverrfaglige tilnærmingsmåter.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Venstre viser til at det i vestlige land i dag settes spørsmåltegn ved vitenskap og forskning i den offentlige debatt på en måte det er lenge siden man har sett. Disse medlemmer mener derfor det bør være en form for ex.phil./ex.fac. på alle utdanninger som er omfattet av universitets- og høyskoleloven, både for å oppfylle kravet om at utdanningen skal være forskningsbasert, og fordi studentene, uavhengig av type utdanning, vil ha nytte av og ha bruk for mer tyngde innen disse emnene. Opprettelse av slike emner bør være tilpasset de enkelte utdanningene, slik at de kan virke motiverende for studentene uansett fag.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil presisere at bedre forskningsmiljøer ikke i seg selv fører til bedre utdanninger, og at alle UH-institusjoner har et ansvar for å sikre god kobling mellom forsknings- og utviklingsaktiviteten og utdanningstilbudet.

Disse medlemmer er kritiske til at meldingen i all hovedsak kun er en melding for humaniorafagene i seg selv, og ikke om hvordan man i større grad tar humaniora inn i andre fakulteter og andre fagretninger i høyere utdanning.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, mener at den digitale revolusjon i så stor grad forandrer samfunnet og hvordan så å si alle yrkesgrupper arbeider, at grunnleggende IKT-kompetanse er nødvendig i alle fag, også humaniora. Flertallet mener grunnleggende IKT-kompetanse bør utvikles og tilpasses den enkelte utdanning, og vil presisere at det er viktig at alle studenter får erfaring med og innsikt i dette gjennom utdanningen. Flertallet mener at universitetene og høyskolene har ansvaret for å designe utdanningsløp som ivaretar dette på en god måte.

Kapittel 8: Humanister i arbeidslivet

Komiteen viser til at humanioras største kilde til samfunnspåvirkning ligger i at utdannede kandidater anvender sine kunnskaper i arbeidslivet. Komiteen mener en god balanse mellom dannelsesidealet og arbeidslivsrelevans er avgjørende for moderne humanistisk utdanning av høy kvalitet. Komiteen mener dette er mål samtlige humanistiske utdanningsmiljøer må tilstrebe å nå. Selv om humanistisk kompetanse er verdifull for å løse viktige oppgaver i arbeidslivet, dokumenterer meldingen at mange humanistiske kandidater har en vanskelig situasjon på arbeidsmarkedet. Det er derfor behov for økt innsats for å styrke koblingen mellom studiestedene og arbeidslivets aktører.

Komiteen viser til omtalen av humanioras relevans for Forsvaret og mener dette er et eksempel på at humaniorafagene har en bredere relevans enn det man ofte forbinder med fagene. Komiteen merker seg regjeringens forventning om at sivile og militære institusjoner må styrke samarbeidet om forskning og utdanning innenfor humanistiske fagområder.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, vil peke på at det er spesielt viktig for studenter innen humaniorafagene at det utvikles relevante koblinger til arbeidslivet gjennom utdanningen. Relevant arbeidserfaring før avsluttet utdanning øker sjansene for å få jobb etter fullført utdanning. Arbeidsgivere etterlyser også mer prosjektkompetanse, tverrfaglighet og samarbeidsevne ifølge NTNUs arbeidsgiverundersøkelse (2016).

Flertallet mener at ordninger med utplassering, praksis og internships underveis i studietiden bør brukes i større grad innen humaniorafagene, og skulle ønske at også dette var mer omtalt i meldingen. Flertallet mener videre at studenter i større grad bør ha muligheten til å skrive oppgaver som er relevante for arbeidslivet, gjerne med utgangspunkt i virkelighetsnære problemstillinger og samfunnsutfordringer, i samarbeid med samfunns- og arbeidslivet.

Flertallet viser til at ulike former for praksis, arbeidslivstilknytning og arbeidslivsrelevante oppgaver vil kunne bidra både til bedre utdanningskvalitet og til at utdanningene oppleves som mer relevante. På den måten vil også overgangen til yrkeslivet bli enklere for studentene, samtidig som flere vil oppdage fagenes relevans og bli klar over egne ferdigheter.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener meldingen burde gått mer inn i diskusjonen om hvordan relevansen kan bedres og

god praksis deles mellom humaniorafagene. Det er en klar svakhet at meldingen i for liten grad er tydelig på hvordan arbeidslivsrelevansen innen humaniorafagene kan og bør styrkes.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak slik at fylker og kommuner i større grad oppretter praksisplasser i skolen for studenter innenfor humaniora.»

Kapitel 9: Humaniora og skolen

Komiteen viser til at skolen er og har vært en sentral institusjon for humanistisk dannelses, og at humanistiske kunnskaper, ferdigheter og vitenskapelige idealer står sterkt i skolen. Humanistisk forskning påvirker skolen gjennom forskning om temaer som angår de ulike skolefagene. Skolen er også et interessant studieobjekt for forskning i ulike humanistiske fag. Komiteen mener dette er eksempler som viser betydningen av å få til en tettere kobling og et bedre samspill mellom skolen og humanistisk forskning på universiteter og høyskoler. Det er behov for høy humanistisk kompetanse både når det gjelder lærerutdanning, læreplanarbeid og utvikling av læremidler til norsk skole. Videre er det viktig at kunnskapen og kompetansen i bibliotekene og på museene utnyttes godt i skolen. Museene kan brukes som «spesialrom» på linje med musikkrom e.l. og gir god anledning til å gi elevene innsikt i forskningsprosessen og hvordan kunnskap blir til.

Komiteen mener det er viktig at dette også gir seg utslag i et godt samarbeid mellom lærerutdanningene og de humanistiske fagmiljøene ved universiteter og høyskoler. I den forbindelse merker komiteen seg at departementet i meldingen uttrykker en klar forventning om at ledelsen ved universitetene og høyskolene legger til rette for at humanioramiljøene involveres mer i utviklingen av norsk skole, og at miljøene selv prioriterer det, og støtter dette.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, viser til at humanistiske fag utgjør en vesentlig del av fagene i skolen. Som det påpekes i meldingen, er det viktig at humanister i større grad deltar i utviklingen av læremidler i skolefagene. For å nå denne ambisjonen, og stimulere til kvalitet i utviklingen av lærebøker og andre læremidler, mener flertallet det er behov for å utvikle insentiver innen UH-sektoren for uttelling for læremiddelutvikling.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener at et tiltak i så måte kan være å inkludere læremiddelutvikling i meritteringssystemet i UH-sektoren og på den måten stimulere til at forskere og fagpersoner i større grad velger å produsere læremidler.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til at utvikling av læremidler inkluderes i meritteringssystemet for universiteter og høyskoler.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil vise til Ludvigsenutvalgets anbefalinger (NOU 2015:8) og Stortingets behandling av Meld. St. 28 (2015–2016) Fag, fordypelse, forståelse, der det understrekes hvor viktig det er å styrke de praktisk-estetiske fagene i skolen for å kunne møte samfunnets og arbeidslivets kompetansebehov. Disse medlemmer er derfor kritiske til at meldingen ikke omtaler disse fagene, da flere av de praktisk-estetiske fagene er humanistiske fag. Disse medlemmer vil vise til at Utdanningsforbundet i sitt hørings svar uttaler:

«Det er av stor verdi for samfunnet at det finnes kompetanse til å skape kunstneriske og kulturelle uttrykk. Matematikk, norsk og engelsk prioriteres i de store nasjonale utviklingsprosesser på en måte som kan gå på bekostning av bredden i skolens oppdrag. Det er for øvrig innenfor de praktiske-estetiske fagene at andelen lærere mangler fordypning i faget er størst.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti deler denne bekymringen og vil vise til at disse partier mener det skal innføres kompetansekrav for lærere som skal undervise i praktisk-estetiske fag, og at det skal være obligatorisk med ett praktisk-estetisk fag i grunnskolelærerutdanningen.

Komiteen viser for øvrig til forventningene og tiltakene i dette kapitlet av meldingen.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen utrede hvordan man i alle høyere utdanninger kan organisere egne emner som inneholder kritisk tenkning, innsikt i viten-

skapsteori, kildekritikk og tverrfaglige tilnæringsmåter.

Forslag fra Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til at utvikling av læremidler inkluderes i meritteringssystemet for universiteter og høyskoler.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding I fremmes av komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og råder Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k :

I

Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak slik at fylker og kommuner i større grad oppretter praksisplasser i skolen for studenter innenfor humaniora.

II

Meld. St. 25 (2016–2017) – Humaniora i Norge – vedlegges protokollen.

Oslo, i kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, den 6. juni 2017

Trond Giske

leder

Kristin Vinje

ordfører

